

KVÄKARNA – DE KONTEMPLATIVA aktivisterna

Rörelsen med det vackra namnet ”Vännernas samfund” firar snart 400 år. Lågmålt, odogmatiskt och utan hierarkier har de haft stort inflytande på samhällsutveckling och kulturpersoner inklusive Nobelpristagaren Jon Fosse. Inger Alestig berättar mer.

”Du har en så vacker själ.”

Repliken är hämtad ur den svenska versionen av *Blind date* – Netflixserien där unga ska dejta någon som de inte ser, utan bara får tala med bakom en skärm.

Jag ser ett första avsnitt av nyfikenhet, och slås av att någonting kanske håller på att hända i en kultur som länge varit besatt av yta och de framgångsmarkeringar som är lätt avläsbara med ögat. I *Blind date* är bilden borta. Kläder, smycken, utseende och andra statussymboler har ingen plats. Det är vad människor säger, hur de tänker, vad de ger uttryck för – och kanske vad de bär i hjärtat – som står i centrum.

Ger detta en sannare bild av människan? Kanske, kanske inte. Men det är spännande att se vad som kan komma ut när människor försöker lyssna fram någons innersta. När de verkligen lyssnar. På andra. Kanske också på sig själva. Och efter något mer?

DEN RADIKALE VANDRAPREDIKANTEN

Många talar i dag om att andlighet och religion har fått en renässans. När nutidsmänniskan söker efter mål och mening finns ofta lyssnandet inåt – efter något större eller mer – som en ingrediens. Stillhet, meditation, tysta retreatar och mindfulness lockar nutidens sökare.

Men sådant är inte bara ett modernt påfund – det meditativa lyssnande har historiskt djupa rötter. En tidig talesperson för lyssnandet och den inre bödens kvaliteter är engelsmannen George Fox (1624-91), grundaren av samfundet Kväkarna. Han tillhörde den anglikanska kyrkan, men var tidigt en sökare med religiösa grubblerier. Vid 23 års ålder fick han en religiös uppenbarelse av Kristi närhet och fylldes av något han beskriver om ett ”inre ljus” och som ingav en känsla av skapelsens enhet. Denna upplevelse ledde till en stark kritik av kyrkans organisation och av prästadömet. Han blev vandrarpredikant med ett budskap om enkelhet, jämlikhet och tyst inre bön, med radikala idéer som ledde till förföljelse och sammanlagt sex år i fängelse.

Den rörelse han startade kallades Kväkare eller ”Vännernas samfund”. De motarbetade tidigt slaveriet och vägrade betala skatt till kyrkan, då de ansåg att detta innebar utsugande av de fattiga. George Fox själv tog aldrig av sig hatten inför överheten. De var också pacifister och arbetade praktiskt för fred, betonade jämställdhet och en syn på alla folkslags lika värde. Det innebar bland annat att Kväkarna tidigt kom att stödja kampen för kvinnlig rösträtt. De var också aktiva inom fängenvård och i annan typ av socialt arbete.

» Djupt inom oss alla finns ett

ett gudomligt centrum «

Genom historien har Kväkarna fortsatt att påverka både samhälle och kyrka med de idéer som karakteriserar samfundet: pacifism, jämställdhet, solidaritet med utsatta och solidaritet med den jord vi är satta att förvalta. Idag finns cirka 400 000 kväkare över världen. I Norden är rörelsen liten: i Sverige finns cirka 100 medlemmar, som på ett tiotal platser runtom i landet samlas de till de tysta andakter som är typiska för Kväkarna. Sammankomster – som ofta avslutas med tedrickande i brittisk anda - saknar sakrament och predikan, men var och en är fri att dela budskap om man känner sig manad.

Kväkarrörelsen har alltså en kristen grund och har observatörsstatus i Sveriges kristna råd. Men på samfundets svenska hemsida betonar man ”stor bredd” och att det centrala inte är trossatser ”utan erfarenheten av det gudomliga”. Många kväkare ser sig som kristna, men samfundet understryker att det finns kväkare ”som inte alls använder sig av ett kristet språk för att sätta ord på sin gudsupplevelse”.

ETT PERSONLIGT MÖTE

Själv kom jag i kontakt med Kväkarna under min studietid i Göteborg. Liksom många andra lockades jag av kväkarnas sociala och politiska ställningstaganden, den innerliga andligheten och avsaknaden av hierarki. Jag läste också en av Kväkarnas nyckeltexter, *Det inre ljuset* av den Harvardutbildade amerikanske mystikern Thomas Kelly (1893-1941). När jag nu läser om boken finner jag den mer uppfordrande än jag tyckte som 20-åring. Kelly manar till ständigt inre bön i livets alla situationer och talar mycket om hur detta kan erövrast. Han ger uttryck för något kristna mystiker genom alla tider har pekat på: att gudsupplevelsen är kopplad till en inre uppmärksamhet i ett ständigt pågående samtal med Gud. Detta tillstånd kan uppnås när som helst i vardagen lika väl som i ett kyrkorum, och kan resultera i en känsla av ljus, av vetande, av närvaro och också av trygghet och förvisning.

Kelly skriver mycket vackert om det inre rum vi alla kan nå: ”Djupt inom oss alla finns ett själens underbara

tempel, ett heligt rum, ett gudomligt centrum, en talan-

des röst, ett ljus som vi alltid kan återvända till”.

Detta var tankar jag attraherades av som 20-åring – och gör än idag. Att sympatisera med denna tanke är att sträcka sig ut mot sina medmänniskor – kristna eller icke kristna – och erkänna existensen av ”något av Gud” inom oss alla. Jag tror att det var just denna människosyn som ledde Kväkarna till att fördöma slaveriet, bekämpa antisemitismen, stå upp för jämställdhet och värna vår jord. Det är ett slags humanismens credo.

SVENSKA KVÄKAR-AVTRYCK

Kväkarnas livssyn och andlighet har sedan rörelsens föddes lockat till sig en rad kulturpersonligheter, intellektuella och politiker. Här i Sverige är de mest kända exemplen Emilia Fogelklou, Jeanna Oterdahl och kanske särskilt Elin Wägner,

Elin Wägner (1882-1949) – den andra kvinna efter Selma Lagerlöf som blev ledamot av Svenska Akademien – är känd för sitt engagemang för kvinnlig rösträtt och för grundandet av Rädda Barnen (1919). Hon var en av grundarna till Kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad (1925) och en brinnande förkämpe för fred i Sveriges kvinnliga fredsförening. Hon blev en samlade röst för fredsvivande kvinnor när hon i tidskriften *Tidevarvet* skrev ”kvinnornas vapenlösa uppror mot krig”. I det skarpa upploppet ”Ned med vapnen” uppmanade hon kvinnorna att bekämpa kriget genom att också vägra använda skyddsutrustning.

Under de sista decennierna av sitt liv var Elin Wägner ansluten till Vännernas samfund. I skriften *Vägen till Vännernas samfund* kan man läsa mer om hennes andliga resa. Under senare år engagerade hon sig också i miljöfrågor, och skrev bland annat om kampen mot skogsskövling i *Fred med jorden* (1940).

EN SAMTIDA RÖST

En inflytelserik röst med koppling till kväkarna är Jon Fosse. Hans farfar var kväkare, och själv började han gå

på kväkarmöten i 20-årsåldern, samtidigt som han började prenumera på tidskriften *Kvekeren*. I en längre intervju säger han att ”jag började räkna mig som en sorts kväkare. Men det var väldigt få, bara fyra-fem kväkare i Bergen som möttes en gång i månaden och i hela Norge kanske 150”. I en annan intervju berättar han att ”relationen till kväkarna och begreppet ’det inre ljuset’ har varit fundamentalt för skrivandet”.

Jon Fosse är i dag praktiserande katolik. Han förklarar att han tog steget över till katolicismen därför att han kände behov av en större och starkare gemenskap än den lilla gemenskap som han fann hos kväkarna. Men samtidigt ser han likheter mellan det han upplevde hos kväkarna och det han erfar i mässa: ”Jag kan åkalla Gud under nattvarden på samma sätt som jag kan känna Guds närvaro under en kväkarandakt. Inte varje gång, men i en bra andakt och i en bra mässa är det så. Så det är inte så stor skillnad.”

Den inre bön som Kelly talar om är central även för Fosse, och i romanprojektet *Septologin* finns kristen tro med som ett av ledmotiven, med återkommande böner på både norska och latin. ”Jag ber ju”, säger Fosse, och fortsätter: ”Det är ett sätt att vända sig till Gud på, eller till det vi kan kalla Gud. Om jag blir bönhörd vet jag självklart inte något om. För mig handlar inte bön så mycket om konkreta saker. Det är mer ett slags tilltal till det jag upplever som en, vad ska jag säga, närvarande frånvaro..”

Bönen, skrivandet, lyssnandet och ordet hör samman för Fosse. Han har pekat på likheterna mellan kväkarna och dominikanermunken och mystikern Mäster Eckhart (1260-1328) som han är mycket influerad av. ”Skrivande är lyssnande för mig”, säger han och hoppas att det han uppfattar som Gud kan hjälpa honom att höra vad han ska skriva.

I TYSTNAD VISSHET

Så kan detta stilla lyssnande efter mening och tro te sig i nutida klädedräkt. Det kan naturligtvis också resultera i en tystnad som bara blir – tom. Öde. Ett ingenting.

Men för katoliken Fosse finns mitt i tystnaden även en visshet. Han säger att han ”står på den apofatiska teolo-

gins grund. Den negativa teologin.” Här kan man veta vad Gud inte är, men inte fånga helt vad Gud är. Detta är dock inte samma sak som en tro utan vetande: ”Det är ett vetande. Det är gnosis. Gnosis betyder insikt. Det motsatta till att vara agnostiker är att vara gnostiker. Jag är en kristen gnostiker. Jag vet.”

Denna typ av vetande bejakas också av kväkaren Thomas Kelly. Han avslutar sin bok om det inre ljuset med att beskriva en visshet:

Liv från centrum är ett liv av frid och kraft utan brådska. Det är enkelt. Det är självklart. Det är underbart. Det segrar. Det strålar. Det tar ingen tid, men det fyller all vår tid. Det gör vårt livs uppgifter nya och överkomliga, vi behöver inte vara jäktade eller oroliga. Gud sitter vid rodret, och när vårt lilla dagsverke är gjort kan vi lugnt lägga oss till ro, ty allt är gott.

Även jag tror att ord, lyssnande och tystnad är avhängiga av varandra. Ord blir centrala i samtal där vi inte kan se varandra. Där vi, när vi avlyssnar andra – som i serien *Blind date* – kanske söker en vacker själ.

Och återklngen av ordet – med stort O – kan ljuda inom oss när vi i den tysta andaktens gemenskap lyssnar inåt och söker de vackra själarnas ursprung. Ursjälen. Ljuset. Gud.

INGER ALESTIG

Journalist, tidigare kulturredaktör på tidningen Dagen

1. 1947 fick samfundet Nobels fredspris.

2. Fosse-citaten är hämtade från *Dagen* (2023-12-06) och *Friends Journal* (2024-02-29)